

ДОКУМЕНТАЛЬНІ ДОКАЗИ, ПОВ'ЯЗАНІ ЗІ ЗБИТКАМИ ВІД НЕПРАВОМІРНОГО ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Олександр Бутнік-Сіверський,

завідувач економіко-правового відділу НДІ

інтелектуальної власності НАПрН України,

*доктор економічних наук, професор, член-кореспондент
АТН України, судовий експерт*

Стаття присвячена питанням документальних доказів у сфері інтелектуальної власності при економічних дослідженнях, які пов'язані зі збитками від неправомірного використання об'єктів права інтелектуальної власності, з дотриманням послідовності їх формування відповідно до вимог нормативно-правових актів України. Наводяться первинні документи, реєстри бухгалтерського обліку, форми бухгалтерської, податкової та статистичної звітності, що містять дані про майнові права інтелектуальної власності та/або дані про об'єкти права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів, які повинні враховувати судові експерти, спеціалісти та слідчі при обґрунтуванні звинувачення щодо неправомірного використання об'єктів права інтелектуальної власності.

Ключові слова: документальні докази, неправомірне використання об'єктів права інтелектуальної власності, первинні документи

Постановка проблеми. Економічні дослідження у сфері інтелектуальної власності, пов'язані зі збитками від неправомірного використання об'єктів права інтелектуальної власності (далі — ОПІВ), мають спиратися на документальні матеріали, що стають *документальними доказами щодо ОПІВ* і підтверджують обов'язкову ознаку об'єктивного боку злочину.

Досвід свідчить про проблему отримання доказових матеріалів у процесі досудового та судового слідства, зокрема з недодержанням сторонами конфлікту законодавства щодо ведення або не якісного ведення первинних документів у системі бухгалтерського та статистичного обліку, наявність недосконаліх фінансово-правових відносин щодо ОПІВ. Відсутність або у неповному обсязі оформлені первинні документи в системі бухгалтерського та статистичного обліку ОПІВ у складі

нематеріальних активів обмежують визначення розміру реальних збитків від неправомірного використання ОПІВ. Посилення додержання нормативних актів при використанні ОПІВ та підвищення відповідальності щодо їх дотримання, а також додержання послідовності їх формування відповідно до вимог нормативно-правових актів сприятимуть установленню розміру реальних збитків від неправомірного використання ОПІВ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як зазначає О. Дорошенко, *доказування* є складне поняттям, яке охоплює розумову та процесуальну діяльність суб'єктів, що обґрунтовують ті чи інші положення та виводять на підставі цього нові знання. Суть доказування полягає у збиранні, дослідженні, оцінці та використанні доказів; у дієвому аспекті доказування становить єдність пізнавального та перекону-

ЗАХИСТ ПРАВ

вального елементів [1, 34–35]. Суттєвим моментом при цьому є те, що доказування не може ґрунтуватися на припущеннях (ч. 4 ст. 60 ЦПК України [2]). Як зазначають Г. Андрощук та О. Орлюк, класифікація судових доказів провадиться, переважно, за трьома ознаками. Так, *за характером зв'язку* змісту доказів з фактами, що підлягають встановленню, судові докази поділяються на прямі та побічні. Перевага прямих доказів полягає в тому, що вони безпосередньо вказують на юридичний факт, який має значення для справи з правовідносин промислової власності, та підлягають встановленню. *За способом утворення* доказів (процес формування даних про факти) вони поділяються на первинні та похідні. Первинні докази одержуються з першоджерел, тобто формуються під безпосереднім впливом фактів, які підлягають встановленню, від носія інформації (наприклад ліцензійний договір). *За джерелом одержання* (тобто залежно від процесуальних форм одержання доказів (засобів доказування) докази поділяються на особисті, речові та змішані [3, 31]. На думку Г. Авдеева, закон достатньої підстави стверджує, що будь-яка думка (теза) для того, щоб мати силу, обов'язково має бути доведена (обґрунтована) певними аргументами (підставами), й ці аргументи повинні бути достатніми для доказування початкової думки [4, 396]. При цьому автори зазначених та інших досліджень не приділяють достатньої уваги використанню первинних документів з економічним змістом, які дають змогу наблизитися до встановлення розміру реальних збитків від неправомірного використання ОПІВ.

Метою статті є розгляд первинних документів, які стають документальними доказами щодо ОПІВ при здійсненні економічних досліджень, пов'язаних з неправомірним використанням ОПІВ, з додержанням послідовності їх формування відповідно до

вимог нормативно-правових актів України.

Результати дослідження. З розвитком ринкових відносин формується новий, суто *економіко-фінансовий підхід* до ОПІВ, які в умовах товарно-грошових відносин набувають ознак товару чи капіталу. Активізація цього напрямку є важливим фактором економічного зростання країни.

Економічна природа використання ОПІВ у господарській діяльності (з економіко-фінансових позицій інноваційного підприємництва) проявляється через їх *комерціалізацію*, яка виникає в умовах договірних відносин. Адже саме при використанні створеного інтелектуального продукту безпосередньо на самому підприємстві, де додаткова вартість (прибуток) складається з двох частин: з частини додаткової вартості, належної до складу інтелектуального капіталу, одержаного в чистому вигляді, та з решти додаткової вартості, одержаної при реалізації продукції з використанням вже оновлених або вдосконалених засобів і предметів праці, найманої робочої сили, що є основою подальшого їх реінвестування. Отримана додаткова вартість спрямовується на відновлення людського капіталу через заробітну плату та винагороду, а також на відновлення інтелектуальних активів у складі нематеріальних активів, що є джерелом інноваційного конвеєра, як нового явища в економіці інтенсивного типу розвитку.

Конкретне використання інновацій у формі ОПІВ у складі нематеріальних активів здійснюється безпосередньо на підприємствах і в організаціях різної правової форми власності. Саме на цьому рівні оформлюються майнові права на інтелектуальну власність, здійснюються заходи, пов'язані з охороною прав інтелектуальної власності у встановленому чинним законодавством України порядку. При цьому необхідно звертати увагу на особливості ОПІВ, які мають різну природу походження. Так, зміст права інтелектуаль-

ної власності становлять особисті немайнові права та (або) майнові права інтелектуальної власності (п. 2 ст. 418 ЦК України) [5].

У результаті створення ОПІВ суб'єкт цього права набуває низки суб'єктивних прав як особистого немайнового, так і майнового характеру.

Під особистими немайновими правами розуміють різновид цивільних прав, які виникають із приводу нематеріальних благ, є невід'ємними від особи та набувають економічного змісту (гл. 15 ЦК України). Під майновими правами розуміють суб'єктивні права, що пов'язані з використанням ОПІВ, а також із тими матеріальними (майновими) вимогами, які виникають між учасниками правовідносин із приводу використання ОПІВ (наприклад, право авторів і винахідників на винагороду — статті 424, 426 ЦК України).

Така класифікація прав, які становлять зміст права інтелектуальної власності, має практичне значення. Положення ЦК України, ґрунтуються на тому, що за загальним правилом особисті немайнові права можуть належати лише безпосередньо творцеві ОПІВ. Вони є невідчужуваними від особи творця та, зазвичай, не можуть передаватися іншим особам. Майнові права на ОПІВ можуть переходити до інших осіб у спосіб, передбачений законом. Зміст зазначених прав щодо конкретних ОПІВ розкривається у відповідних главах ЦК України та спеціальному законодавстві — законах України, які регулюють суспільні відносини щодо правової охорони деяких ОПІВ.

За первинним суб'єктом права інтелектуальної власності закріплено право на використання створеного ним ОПІВ та отримання максимального результату від використання його корисних властивостей (пп. 1–4 п. 1 ст. 424 ЦК України). Такий результат може приносити творцеві відповідну матеріальну користь, що, окрім правової, є і економічною складовою ОПІВ.

До виключних прав первинного суб'єкта права інтелектуальної власності належить надання дозволу на використання цього об'єкта іншим особам (пп. 2 п. 1 ст. 424, ст. 426 ЦК України). Це право має абсолютний характер і може бути обмежене лише на підставі й у спосіб, передбачений законом.

Автор (творець) набуває права передавати ОПІВ на використання іншій особі на підставі договору, в якому передбачаються умови такого використання. Від такого використання ОПІВ можливо отримати матеріальні вигоди, що також окрім правової є і його економічною складовою.

Варто зазначити, що майнові права інтелектуальної власності не обмежуються тільки використанням і наданням дозволу на використання ОПІВ, а й передбачають виключне право суб'єкта права інтелектуальної власності перешкоджати неправомірному використанню цього об'єкта (пп. 3 п. 1 ст. 424 ЦК України).

Безумовно, зазначений економіко-правовий механізм спирається на бухгалтерський і податковий облік, економіко-правові та фінансові відносини між контрагентами ринку тощо.

Насамперед, відображення в бухгалтерському обліку операцій з використання ОПІВ у складі нематеріальних активів у господарській діяльності суб'єктів господарювання дозволяє:

- документально підтверджувати довгострокові майнові права на підставі їх обліку на балансі підприємства;
- здійснювати амортизацію нематеріальних активів (ОПІВ) у встановленому порядку залежно від їхнього корисного використання;
- отримувати додатковий прибуток від передачі прав використання ОПІВ;
- сплачувати фізичним і юридичним особам авторську винагороду, отримувати дохід (прибуток) та при ліцензійних угодах винагоро-

ЗАХИСТ ПРАВ

ду у формі паушального платежу та роялті;

- оновлювати технічний стан виробництва і технологій шляхом впровадження ОПІВ в господарський оборот підприємств.

Гострота зазначених переваг використання ОПІВ у господарській діяльності суб'єктів господарювання пов'язана, по-перше, з *обов'язковим веденням аналітичного обліку* ОПІВ у складі нематеріальних активів безпосередньо в їхнього власника та, по-друге, суттєво посилюється в умовах недобросовісної конкуренції, коли на ринку з'являється продукція за ознаками фальсифікації, яка виготовлена з використанням ОПІВ, які не належать її розробнику, та неможливістю отримати інформацію з аналітичного обліку ОПІВ у порушника, адже він зі зрозумілих причин, веде її з порушенням чи практично його не здійснює.

При проведенні економічного дослідження неправомірного використання ОПІВ, судовий експерт (спеціаліст) намагається залучити відповідні документальні докази для визначення розміру завданих збитків (матеріальної шкоди), що дозволяють підтвердити недоотриманий дохід (прибуток) суб'єктом господарювання — власником ОПІВ.

Зазначимо, що *економічне дослідження у сфері інтелектуальної власності* — це дослідження із застосуванням методу економічного аналізу ідентифікованих і фіксованих економічних показників на дату дослідження, що характеризують майнові права суб'єкта інтелектуальної власності та ОПІВ у складі нематеріальних активів суб'єктів господарювання: власника майнових прав інтелектуальної власності; ліцензіара; ліцензіата; правопорушника майнових прав інтелектуальної власності.

Об'єктами економічного дослідження тут стають первинні документи, реєстри бухгалтерського обліку, форми бухгалтерської, податкової та статисти-

стичної звітності, що містять дані про майнові права інтелектуальної власності та/або дані про ОПІВ у складі нематеріальних активів.

Документальними доказами щодо ОПІВ стають документальні матеріали, що підтверджують обов'язкову ознаку об'єктивного боку злочину — настання наслідків у вигляді матеріальної шкоди завданою в значному розмірі, у великому, особливо великому розмірі згідно статей 176, 177, 229 КК України [6].

Економічне дослідження у сфері інтелектуальної власності, пов'язане зі збитками від неправомірного використання ОПІВ, проводиться за відповідною схемою, чи методикою, яка визначається самостійно на розсуд дослідника відповідно до специфіки справи та її складності зважаючи на наявну інформацію. При цьому дослідник може застосовувати набутий практичний досвід. Однак при цьому судовий експерт (спеціаліст) має спиратися на послідовність формування первинної документації в системі бухгалтерсько-податкового та статистичного обліку відповідно до вимог нормативно-правових актів України. Таку послідовність формування первинної документації в системі бухгалтерського та статистичного обліку повинні враховувати і слідчі, і судді, які обґрунтовують звинувачення щодо неправомірного використання ОПІВ та приймають рішення у справі. Частіше такі знання у слідчих та суддів відсутні, що призводить до затримки проведення економічної експертизи, у зв'язку невилученням наявної первинної інформації (документації) і потребою її подальшого отримання на запит судового експерта, а при її відсутності — до неможливості визначення розміру завданих збитків (матеріальної шкоди), що не дозволяє підтвердити недоотриманий дохід (прибуток) суб'єктом господарювання — власником ОПІВ. Потрібно також звернути увагу на те, що основною проблемою, з якою стис-

каються експерти з питань інтелектуальної власності, отримуючи ухвалу суду, як справедливо зауважує П. Даниленко, полягає у тому, що, на жаль, не завжди суддя обізнаний і в особливостях ОПІВ тією мірою, котра необхідна для того, щоби правильно визначити завдання для експерта та сформулювати належні запитання, що його відображатимуть [4, 394].

Економічне дослідження у сфері інтелектуальної власності сьогодні є найбільш складними. Тут напрямами дослідження можуть бути:

- встановлення розміру (суми) придбання ОПІВ за грошові кошти підприємством, бюджетною установою, банком;
- встановлення розміру (суми) придбання ОПІВ за обміном на подібний і неподібний актив підприємством, бюджетною установою, банком;
- встановлення розміру (суми) одержання ОПІВ, як внеску засновника до статутного капіталу товариства;
- встановлення розміру (суми) витрат при самостійній розробці, створенні, виготовленні ОПІВ із залученням бухгалтерських доказових документів;
- встановлення розміру (суми) документально підтвердженого еквівалентного безоплатного одержання ОПІВ;
- встановлення розміру (суми) одержання ОПІВ за результатами здійснення угоди купівлі-продажу з дотриманням чинного законодавства;
- встановлення розміру (суми) документально доведених витрат суб'єкта господарювання України при створенні продукції, товарів, робіт, послуг, у склад яких входить ОПІВ, використані (за ознаками) у контрафактних примірниках та/або витрат на ОПІВ, які розглядаються в суді як такі що оскаржуються;
- встановлення розміру (суми) документально доведеного настання

наслідків у вигляді матеріальної шкоди власникові прав інтелектуальної власності, завданої особою, котра не має майнових прав на ОПІВ.

Загальні визначення сфери економічних досліджень інтелектуальної власності не є вичерпаними та потребують подальших досліджень, обґрунтувань щодо порядку дослідження та застосування їх у судовій практиці.

Більш складні дослідження, які пов'язані з неправомірним використанням ОПІВ, потребують, на нашу думку, проведення комплексного дослідження із залученням, окрім судових експертів з права інтелектуальної власності, і спеціалістів зі знаннями економіки, обліку та фінансів, а також спеціальних технічних та технологічних знань. При цьому потрібно брати до уваги вимоги щодо компетентності та професійності як судового експерта, так і спеціаліста. Як зазначає П. Даниленко, експерт як процесуальна фігура є самостійним і вільним у визначенні та виборі наукових положень, видів та методів дослідження, технічних прийомів і засобів при проведенні експертиз, складанні плану дослідження та формуванні висновків. Суд при цьому тільки здійснює контроль за законністю проведення дослідження та дотриманням експертом процесуальних вимог [4, 395].

За наданими на дослідження первинними економічними й іншими документами судовий експерт (спеціаліст) може розробити потрібну інформацію для розрахунку вартісного (грошового) розміру збитків, завданих з неправомірним використанням ОПІВ. При цьому варто зауважити, зазначає Г. Авдєєв, сьогодні (за відсутності затверджених загальної та окремих методик дослідження різних ОПІВ) методами судово-експертного дослідження ОПІВ є система логічних і загальнонаукових методів (операцій, прийомів), які використовуються в інших видах судової експертизи. Усі

ЗАХИСТ ПРАВ

методи судової експертизи мають право на існування тільки за умови їх відповідності нормам процесуального права, етики, наукової обґрунтованості й високому рівню отримання об'єктивних результатів, простоті й безпеці, ефективності та іншим ознакам [4, 395–396].

Саме тут варто наголосити, що судовий експерт (спеціаліст) отримує потрібну інформацію, що є результатом слідчих дій, та у подальшому за рішенням судді. Складність проблеми полягає у тому, що потрібна інформація буває неповною чи з інформаційними «провалами», без додержання встановленого нормативними актами порядку щодо її оформлення.

Для проведення економічних досліджень, пов'язаних з ОПІВ у складі нематеріальних активів, передбачається використання документів, які містять вихідні дані — економічні показники щодо ОПІВ з урахуванням послідовності формування первинної документації:

1) *договори та додатки до них*, акти відповідно до ч. 1 ст. 1107 ЦК України, а саме: а) ліцензії на використання об'єкта права інтелектуальної власності; б) ліцензійний договір; в) договір про створення за замовленням і використання ОПІВ; г) договір про передачу виключних майнових прав інтелектуальної власності; г) інші договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. Акти приймання-передачі ОПІВ, як результат завершення надання послуг на відповідну дату із зазначенням розміру вартості ОПІВ та розміру винагороди при здійсненні ліцензійних угод, які встановлюються сторонами договору на підставі узгодженої сторонами вартості за результатами оцінки вартості (звіт (акт) про оцінку вартості майнових прав) сертифікованими суб'єктами оціночної діяльності. Іноді акти приймання-передачі ОПІВ відсутні, що не дозволяє визначити дату першої події, встано-

вити прийнятий суб'єктами угоди розмір вартості переданих майнових прав на ОПІВ, розмір винагороди за ліцензійною угодою. При цьому зазначимо, що коли отриманий охоронний документ на переданий ОПІВ, але відсутній значений акт приймання-передачі ОПІВ, господарське право для суб'єкта господарювання не вступило в силу, що робить подальші дії власника ОПІВ «сумнівними» та не відповідає вимогам п. 137.1 ст. 137 Податкового кодексу України (далі — ПК України) [7].

2) *типові форми первинного обліку ОПІВ у складі нематеріальних активів*, які затверджені Наказом Міністерства фінансів України від «Про затвердження типових форм первинного обліку об'єктів права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів» 22.11.2004 року № 732 [8]: а) № НА-1 «Акт введення в господарський оборот об'єкта права інтелектуальної власності»; б) № НА-2 «Інвентарна картка обліку об'єкта права інтелектуальної власності»; в) № НА-3 «Акт вибуття (ліквідації) об'єкта права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів»; г) № НА-4 «Інвентаризаційний опис об'єкта права інтелектуальної власності».

Беручи до уваги послідовність формування первинної документації, зазначимо, що передче використанню наведених типових форм наявність наказу суб'єкта господарювання про облікову політику, що є *сукупність принципів, методів і процедур, які використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності* відповідно до ст. 1 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» [9] і п. 3 П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [10], затверджений керівником протокол комісії про прийняття до обліку ОПІВ і наказ керівника про прийняття на баланс ОПІВ у складі нематеріальних активів головним бухгалтером та порядок впровадження ОПІВ відповід-

ними підрозділами, що дозволяє формувати типову форму № НА-1 «Акт введення в господарський оборот об'єкта права інтелектуальної власності». При цьому тут і далі потрібно додержуватись вимог П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» [11] та Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку нематеріальних активів, затверджених наказом Міністерства фінансів України від 16.11.2009 року № 1327 [12]. Іноді типова форма № НА-1 «Акт введення в господарський оборот об'єкта права інтелектуальної власності» відсутня, що не дозволяє отримати об'єктивну інформацію про введення ОПІВ у господарський оборот його власником.

Надходження та оприбуткування будь-якого ОПІВ на підприємстві підтверджується відповідними первинними документами, в яких вказується докладна характеристика об'єкта, його первинна вартість, строк корисного використання та норма зносу (амортизації), підрозділ, у якому використовується ОПІВ, підписи посадових осіб, які прийняли ОПІВ, з додаванням документів, у яких описуються власне ОПІВ у складі нематеріальних активів та порядок його використання, відомості про наявність охоронних документів.

Рух нематеріальних активів і фінансові результати щодо їх використання можна простежити на підставі типових форм фінансової звітності: Баланс (типова форма № 1); звіт про фінансові результати (типова форма № 2) та примітки до фінансових звітів (типова форма № 5), а також на підставі податкових звітів, складених відповідно до вимог ПК України та нормативних актів до нього.

3) *форми первинної облікової документації зі статистичного обліку* ОПІВ, затверджені Наказом Держкомстату України від 10.08.2004 року № 469 [13]: а) № ІВ-1 «Журнал реєстрації заявок на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, компонування (топографії) інтегральних мікро-

схем, що подані в Україні»; б) № ІВ-2 «Журнал реєстрації заявок на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, компонування (топографії) інтегральних мікросхем, що подані до компетентних органів іноземних держав»; в) № ІВ-3 «Журнал реєстрації використаних винаходів, корисних моделей, промислових зразків, компонувань (топографії) інтегральних мікросхем»; г) № ІВ-4 «Журнал реєстрації раціоналізаторських пропозицій»; ґ) № ІВ-5 «Заява про раціоналізаторську пропозицію»; д) № ІВ-6 «Акт про використання об'єкта права інтелектуальної власності». При цьому необхідно дотримуватися Інструкції щодо заповнення форм первинної облікової документації з обліку ОПІВ (винаходів, корисних моделей, промислових зразків, компонувань (топографії) інтегральних мікросхем і раціоналізаторських пропозицій до зазначених форм статистичного обліку;

4) *Документальні матеріали (звіти)*, які підтверджують понесені витрати (у грошовому виразі), пов'язані з придбанням (створенням) і відображенням на субрахунку другого порядку 154 «Придбання (створення) нематеріальних активів» до моменту віднесення на рахунок 12 «Нематеріальні активи» або інші витрати безпосередньо пов'язані з його придбанням та доведенням до стану, в якому цей об'єкт придатний для використання за призначенням, що відповідає п. 5 П(С)БО 8 «Нематеріальні активи»;

5) *реєстри бухгалтерського обліку* щодо ОПІВ, а саме: Розділ І Журналу 4 «Облік основних засобів, інших необоротних матеріальних активів, нематеріальних активів та зносу необоротних активів (за кредитом рахунку 12 «Нематеріальні активи») та відомість до нього. Зазначимо, що кожне підприємство має право самостійно обирати форму ведення бухгалтерського обліку та для цього може створити облікові реєстри, відповідно до специфіки його діяльності. Проте, як пока-

ЗАХИСТ ПРАВ

зує практика, таких підприємств досить мало і більшість вважають за краще використовувати одну з форм бухгалтерського обліку, запропонованих в методичних рекомендаціях, розроблених Міністерством фінансів України, котрі, зауважимо, мають рекомендаційний характер. Сьогодні існує два документи, що регулюють порядок застосування реєстрів бухгалтерського обліку:

- Методичні рекомендації із застосування реєстрів бухгалтерського обліку, затверджені Наказом Міністерства фінансів України від 29.12.2000 року № 356 [14] (Методрекомендації № 356);
- Методичні рекомендації із застосування реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами, затверджені Наказом Міністерства фінансів України від 25.06.2003 року № 422 [15] (Методрекомендації № 422).

Методрекомендації № 356 призначені для підприємств і організацій (крім банків та бюджетних установ), їхніх філій, відділень, представництв незалежно від форм власності, організаційно-правових форм і видів діяльності (зокрема й для малих підприємств). Методрекомендації № 422 призначені для юридичних осіб будь-якої організаційно-правової форми і форми власності (крім банків і бюджетних установ) з ознаками малих підприємств.

При виборі форми бухгалтерського обліку потрібно врахувати, що реєстри бухгалтерського обліку, передбачені Методрекомендаціями № 422, побудовані на застосуванні спрощеного плану рахунків бухгалтерського обліку, а реєстри бухгалтерського обліку, передбачені Методрекомендаціями № 356, на застосуванні загального плану рахунків бухгалтерського обліку.

Запис у реєстрах бухгалтерського обліку нематеріальних активів проводиться на підставі первинних облі-

кових документів, які фіксують факти здійснення господарської операції та розпорядження (дозволу) на їх проведення.

б) *інші документи* — акти перевірок органів контролю (фінансової інспекції, податкових служб) щодо виконання вимог бухгалтерського та податкового законодавства щодо ОПІВ; довідки про собівартість, рентабельність, чистий прибуток від використання ОПІВ, договори відповідального зберігання, реєстри, накладні, платежі, інвентаризаційні відомості, які складаються щорічно, тощо.

Для виконання економічного дослідження у сфері інтелектуальної власності *бюджетних установ* використовуються аналогічні документи, котрі містять вихідні дані — економічні показники щодо ОПІВ у складі нематеріальних активів з урахуванням специфіки їхньої діяльності та ведення бухгалтерського обліку. Зазначимо, що Державною казначейською службою України свій наказ «Про затвердження Інструкції з бухгалтерського обліку необоротних активів бюджетних установ» від 17.07.2000 року № 64 [16] доповнило Наказом від 22.12.2009 року № 526 [17], яким передбачено з метою своєчасного відображення введення в господарський оборот, використання, обліку та вибуття деяких придбаних (створених) ОПІВ у складі нематеріальних активів їх аналітичний облік бюджетними установами ведеться за типовими формами, затвердженими Наказом Міністерства фінансів України «Про затвердження типових форм первинного обліку об'єктів права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів» від 22.11.2004 року № 732 (п. 6.16 Інструкції в редакції Наказу Державної казначейської служби України від 22.12.2009 року № 526).

За наявності зазначених первинних та інших документів, економічне дослідження у сфері інтелектуальної власності, пов'язане зі збитками від

неправомірного використання ОПІВ, проводиться за відповідним напрямом. З цією метою досліджується:

- оприбуткування ОПІВ;
- строки експлуатації ОПІВ;
- проведення нарахувань амортизації щодо ОПІВ;
- понесені витрати на створення (придбання) доведення до стану придатного для використання за призначенням;
- додаткова інформація стосовно кон'юнктури активного ринку, пов'язаного з ОПІВ, з метою виявлення наслідків у формі матеріальної шкоди, що її зазнає власник ОПІВ, а саме:
 - маркетингові дослідження;
 - позови споживачів продукції до власника прав інтелектуальної власності, що містить ідентифікований ОПІВ;
 - угоди, які не використані чи не враховані;
 - рішення суду;
 - висновки судово-економічної експертизи;
 - експертні дослідження, висновки спеціаліста;
 - нараховані штрафні санкції тощо.

При неправомірному використанні ОПІВ у складі нематеріальних активів суб'єкти господарювання працюють у різних правових умовах, а саме на *легітимній і нелегітимній основі отримання доходів (прибутку)*.

Для суб'єкта господарювання — власника ОПІВ, який господарює на легітимній основі, під впливом дій суб'єкта господарювання з неправомірним використанням ОПІВ у складі нематеріальних активів на ринку інноваційної продукції, з часом безумовно зменшується реалізація інноваційної продукції на ринку в умовах присутності продукції, виробленої на легітимній та нелегітимній основі, що призводить до зменшення прибутку у власника ОПІВ, зауважимо, не доходу, а саме прибутку, позаяк цей

суб'єкт господарювання — власник ОПІВ компенсаційних витрат у цей період не здійснював.

На *нелегітимній основі* — суб'єкт господарювання господарює на основі неправомірного використання ОПІВ, але при цьому цей суб'єкт господарювання (звісно без оцінки вартості ОПІВ та зарахування його на баланс з ознаками активу в бухгалтерському обліку) здійснює два послідовних кроки використання ОПІВ у господарській діяльності:

- по-перше, має свій набір (кошторис) витрат (логічно більш економічний), який покривається отриманим нелегітимним доходом (прибутком), який, зрозуміло, за розміром приховується; і
- по-друге, частіше не оподатковується (тіньова економіка).

За таких умов документальними доказами можуть бути вилученні первинні документи, частіше з торговельної діяльності, що дозволяють отримати інформацію про реалізацію виробленої продукції з порушенням майнових прав інтелектуальної власності, транспортно-накладні документи, відомості про торговельні точки продажу продукції, угоди щодо поставки нелегітимної продукції, складські документи схову продукції тощо. Частіше відсутні будь-які економічні первинні документи, за якими можливо було б визначити отримані реальні доходи, здійснені компенсаційні витрати, які пов'язані з неправомірним використанням ОПІВ у складі нематеріальних активів. Безумовно, наведений сценарій та його оцінка спираються на одну з практичних ситуацій, хоча, зазначимо, на практиці трапляються різні варіанти, що різняться за ступенем складності, побудови ітераційної моделі походження, які спрямовані на приховування неправомірного використання ОПІВ, нелегітимне отримання доходу (прибутку).

Варто зазначити, що за відсутності первинних економічних документів

у суб'єкта господарювання з неправомірним використанням ОПІВ у складі нематеріальних активів, розрахунок розміру збитків, завданих власникові ОПІВ, можна розрахувати за первинними документами власника ОПІВ, прирівнявши розраховану суму до суми втраченої вигоди за період недобросовісного використання ОПІВ або за період недобросовісної конкуренції. За таких умов проблема отримання доказових матеріалів у процесі досудового та судового слідства, пов'язаного з неправомірним використанням ОПІВ у складі нематеріальних активів суб'єктами господарювання, потребує посилення вимог та відповідальності до ведення первинних документів в системі бухгалтерського та статистичного обліку, а також створені умови для протидії недосконалим фінансово-правовим відносинам щодо ОПІВ.

Висновки

1. Економічні дослідження у сфері інтелектуальної власності, пов'язані зі збитками від неправомірного використання ОПІВ у складі нематеріальних активів, потрібно проводити за відповідною схемою або методикою із залученням, як *документальних доказів*, первинних документів з бухгалтерського та статистичного обліку з дотриманням послідовності їх формування відповідно до вимог нормативно-правових актів України.

2. Послідовність формування первинної документації в системі бухгалтерського та статистичного обліку, мають знати слідчі та судді, які обґрунтовують звинувачення щодо неправомірного використання ОПІВ.
3. Складні дослідження, які пов'язані з неправомірним використанням ОПІВ, потребують проведення комплексного дослідження із залученням, окрім судових експертів з прав інтелектуальної власності і спеціалістів зі знаннями економіки, обліку та фінансів, а також спеціальних технічних та технологічних знань. При цьому необхідно зважати на вимоги щодо компетентності та професійності всіх учасників, залучених до цього процесу.
4. Проблема отримання доказових матеріалів у процесі досудового та судового слідства, пов'язаного з неправомірним використанням ОПІВ суб'єктами господарювання, потребує посилення вимог та відповідальності в Україні стосовно формування та ведення первинних документів суб'єктами господарювання щодо ОПІВ у складі нематеріальних активів. ♦

Список використаних джерел

1. Дорошенко О. Ф. *Судова експертиза у цивільних справах щодо об'єктів інтелектуальної власності : монографія / О. Ф. Дорошенко. — К. : Лазуріт-Поліграф, 2008. — 206 с.*
2. *Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 року № 1618-IV. — чинний, поточна редакція від 11.08.2013 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.*
3. *Захист прав інтелектуальної власності: законодавче регулювання та правозастосування (узагальнення судової практики) / Авт.-упорядн. : Г. О. Андрощук, О. П. Орлюк ; Верховна Рада України.— К. : Парламентське вид-во, 2007. — 344 с.*
4. *Судова експертиза. Сучасний стан та перспективи розвитку : тези доповідей.— К. : Міністерство юстиції України, 2010. — 472 с.*

5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV, чинний, поточна редакція від 19.01.2013 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/>.
6. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року № 2341-III, чинний, поточна редакція від 04.07.2013 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
7. Податковий кодекс України від 02.12.2010 року № 2755-VI, чинний, поточна редакція від 13.11.2013 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
8. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження типових форм первинного обліку об'єктів права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів» від 22.11.2004 року № 732, чинний, поточна редакція від 22.11.2004 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1580-04>.
9. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 року № 996-XIV : станом на 02.12.2012 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
10. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 07.02.2013 року № 73, чинний, поточна редакція від 09.08.2013 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
11. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку» № 242 від 18.10.1999 року : станом на 09.08.2013 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99>.
12. Наказ Міністерства фінансів України «Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку нематеріальних активів» № 1327 від 16.11.2009 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=293611.
13. Наказ Держкомстату України «Про затвердження форм первинної облікової документації з обліку об'єктів права інтелектуальної власності (винаходи, корисних моделей, промислових зразків, композицій (топографій) інтегральних мікросхем і раціоналізаторських пропозицій) та Інструкції щодо їх заповнення» № 469 від 10.08.2004 року, чинний, поточна редакція від 29.11.2005 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1054-04>.
14. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Методичних рекомендацій по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку» від 29.12.2000 року № 356 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=293587.
15. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Методичних рекомендацій по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами» № 422 від 25.06.2003 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=293593.
16. Наказ Державного казначейства «Інструкція з бухгалтерського обліку оборотних активів бюджетних установ» від 17.07.2000 року № 64 : станом на 02.10.2010 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0459-00>.
17. Наказ Міністерства фінансів України «Про внесення змін до наказу Державного казначейства України» від 17.07.2000 року № 64 : станом на 22.12.2009 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1261-09>.

Надійшла до редакції 27.05.2014 року

А. Бутник-Сиверський. Документальные доказательства, связанные с убытками от неправомерного использования объектов права интеллектуальной собственности. Статья посвящена вопросам документальных доказательств в сфере интеллектуальной собственности при экономических исследованиях, связанных с убытками от неправомерного использования объектов права интеллектуальной собственности, с соблюдением последовательности их формирования в соответствии с требованиями нормативно-правовых актов Украины. Приводятся первичные документы, регистры бухгалтерского учета, формы бухгалтерской, налоговой и статистической отчетности, содержащие данные о имущественных правах интеллектуальной собственности и/или данные об объектах права интеллектуальной собственности в составе нематериальных активов, которые должны учитывать судебные эксперты, специалисты и следователи при обосновании обвинения относительно неправомерного использования объектов права интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: документальные доказательства, неправомерное использования объектов права интеллектуальной собственности, первичные документы

O. Butnik-Siversky. Documentary evidences related to the losses incurred by illegal usage of intellectual property objects. The Article is devoted to the issue of documentary evidences in the field of intellectual property in economic research related to the losses incurred by illegal usage of intellectual property objects in compliance with the sequence of their formation according to the requirements of legal acts of Ukraine. The article provides primary documents, accounting registers, financial, tax and statistical forms, which contain information about intellectual property rights and/or information about intellectual property objects as intangible assets that should be considered by judicial experts, specialists and investigators, who justify accusations regarding illegal usage of intellectual property objects.

Practice indicates a problem of obtaining evidential materials during pre-trial and trial investigation, particularly due to improper keeping of primary documents in the system of accounting and statistical accounting, imperfect financial and legal relations regarding intellectual property objects. Not fully execution of primary documents in the system of accounting and statistical accounting of intellectual property objects in intangible assets limits the possibility of determining the amount of the actual losses incurred by illegal usage of intellectual property objects.

Economic research in the field of intellectual property — is a research with a method of economic analysis of identified and fixed economic indicators on the date of research, describing the execution of the rights on intellectual property objects in intangible assets of the entity. It is emphasized that this is where the judicial expert (specialist) obtains necessary information, which is a result of investigation, and used later in the court decisions. Difficulty of the problem is that the required information may be not full or have «failures» without keeping the procedure of its execution set out in legal acts. At the presence of primary and other documents, economic research in the field of intellectual property related to the losses incurred by illegal usage of intellectual property objects is to be held in the appropriate directions. It is noted that at illegal usage of intellectual property objects in intangible assets, entities operate in different legal conditions, namely on the legitimate and illegitimate basis of income (profit).

Keywords: documentary evidence, illegal use of intellectual property objects, primary documents